

Quan la castellanització, Inquisició i neteja ètnica es van reunir per crear una idea d'Espanya

Autor: Marc Pons

Data de publicació: 16-01-2019

Article d'En Marc Pons del 6 de gener del 2019 al diari digital El Nacional.cat. En Joan de Ribera seria un dels grans promotors de la imposició del castellà, de la radicalització de la Inquisició i de l'expulsió de la minoria morisca.

València, 6 de gener de 1611. Fa 408 anys. Joan de Ribera (o de Rivera), conegut com el Patriarca de València, moria a les estances del Palau Arquebisbal. Ribera havia estat un dels personatges més poderosos del seu temps, no tan sols a València sinó, també, al conjunt dels territoris de la monarquia hispànica. Havia acumulat els càrrecs d'arquebisbe de València (1569-1611), que des del 1577 abastava la pràctica totalitat del territori valencià, i el de virrei hispànic al regne de València (1602-1604). Màxima autoritat eclesiàstica, política i militar durant els transcendents primers anys de la centúria del 1600, Ribera es convertiria en instrument i paradigma d'una idea unitària d'Espanya sustentada sobre tres potes: la persecució de la diferència cultural i lingüística, de la dissidència política i de la diferència ètnica i religiosa. Durant el seu govern, Joan de Ribera seria un dels grans promotors de la imposició del castellà, de la radicalització de la Inquisició i de l'expulsió de la minoria morisca.

Gravat de València (1563) / Font: Viquipèdia

La fabricació del projecte d'unificació política dels regnes peninsulars neix molt abans del matrimoni dels Reis Catòlics (1469). El Compromís de Casp (1412) no va ser tan sols una cimera per dirimir qui havia d'ocupar el tron de Barcelona. Ni tampoc, solament, un escenari per calibrar les forces dels poders en conflicte: les elits mercantils de Barcelona i de València, que donaven suport al castellà Ferran de Trastàmara, i les oligarquies aristocràtiques, que s'inclinaven a favor de la causa del català Jaume d'Urgell. Amb notables excepcions, a una banda i a l'altra. Les candidatures que optaven al tron, però sobretot la marginació de Sicília, Nàpols i Sardenya en aquella transcendental qüestió d'estat, dibuixen un

poliedre que, malgrat la seva complexitat, no oculta l'existència d'un projecte d'unificació hispànica, d'arquitectura netament catalana i valenciana que, fets posteriors revelarien, causava veritable repulsió a Castella.

Aquell projecte efímer articulava les Espanyes a la manera catalanoaragonesa. És a dir, amb el terme que, actualment, anomenem confederació d'estats. Aquell projecte va adquirir velocitat i consistència en el decurs del regnat de la dinastia Trastàmara al tron de Barcelona (1412-1516), amb l'inestimable suport dels jueus conversos barcelonins, valencians i mallorquins, que hi veien una forma de desequilibrar la secular correlació de forces del sistema feudal, aquest cop en benefici de l'estament monàrquic i de les classes mercantils urbanes i en perjudici dels estaments aristocràtic i eclesiàstic. Les polítiques matrimonials dels Trastàmara barcelonins, orientades cap al control dels trons de Pamplona i de Toledo, i les seves contínues ingerències en els afers interns d'aquelles corts, són, probablement, la prova més evident de l'existència d'aquell projecte. En canvi, a Castella, les classes dominants (les oligarquies nobiliàries i terratinents) ho percebien com alguna cosa més que una amenaça.

Mapa del País Valencià (1607) / Font: Biblioteca Valenciana Digital (Generalitat Valenciana)

Isabel la Catòlica i els seus partidaris (els pocs, però efectius, oligarques castellans favorables al projecte catalanovalencià), abans d'assolir el tron de Toledo, es van esmerçar a fons i van sembrar Castella de cadàvers. Això no implica, en cap cas, que consolidats Ferran i Isabel als seus respectius trons (1479), les seves, també, respectives cancelleries fessin "Pasqua i Rams". Curiosament i reveladorament, les tensions entre els entorns de Ferran i d'Isabel, que vol dir entre els respectius grups dominants, creixerien exponencialment. La implantació de la Inquisició a València i Saragossa (1484), a Barcelona (1486) o a Mallorca (1488) com un instrument supranacional al servei de la monarquia; o el cop d'estat a la Hispaniola (1500), perpetrat pel jutge Fernández de la Bobadilla en nom dels Reis Catòlics, per revocar unilateralment les Capitulaciones de Santa Fe (1492) ?el contracte entre la monarquia i Colom?, són episodis que il·lustren a bastament com l'autoritarisme reial fallava aquelles tensions convertides en conflictes.

Quin és el punt que marca el desequilibri de la balança en favor de l'entorn d'Isabel de Castella? És a dir, a favor d'una ideologia unificadora castellana, nova, pròpia i diferenciada de la catalanovalenciana? Alguns historiadors assenyalen 1485, quan Torquemada ?inquisidor de Castella? ordeix l'assassinat del seu homòleg aragonès Pedro Arbués i li usurpa el càrrec. D'altres assenyalen 1486, quan Ferran el Catòlic dicta la sentència de Guadalupe, que marca la fi de la revolució Remença i l'inici de l'èxode gradual de les grans cases aristocràtiques catalanes (les grans derrotades en aquell conflicte) cap a Castella. Ferran, en una calculada i cínica maniobra, els va procurar matrimonis molt avantatjosos i Catalunya quedaria molt delmada militarment. I encara uns altres assenyalen 1504, data de la constitució de la Casa de Contratación a Sevilla; que expulsava les classes mercantils barcelonines, valencianes i mallorquines del comerç directe amb les colònies americanes.

Retrats de Felip II i de Felip III / Font: Museu del Prado

El cert, però, és que el punt que marca definitivament el triomf de la idea castellana d'Espanya (unitària, autoritària, oligàrquica) és el mateix que assenjala la derrota de la revolució valenciana de les Germanies (1520-1521). I és el que explica l'inici de l'ocàs de la influència política i cultural catalanovalenciana en el conjunt de l'edifici hispànic. La derrota de les classes populars, mercantils i intel·lectuals valencianes, enfrontades en aquell conflicte a les classes nobiliàries, hauria de tenir una transcendència cabdal. A principis de la centúria del 1500, València cap-i-casal era la gran capital demogràfica, econòmica i cultural no tan sols dels països de la Corona d'Aragó, sinó també del conjunt dels dominis peninsulars de la monarquia hispànica. Amb 100.000 habitants era la gran urbs de la península Ibèrica, centre financer de la monarquia (amb els banquers Santàngel, que van finançar el primer viatge colomà), bressol de la impressió bibliogràfica i pionera en la constitució d'institucions mèdiques socials.

Aquest conjunt de dades són molt importants i reveladores, perquè expliquen que la fúria castellanitzadora es va desfermar després de la derrota de les Germanies. Les classes aristocràtiques que, per sostenir-se en el poder, havien rebut l'ajut inestimable de l'aparell de Carles ?el net i hereu dels Reis Catòlics? van virar radicalment cap a la idea castellana d'Espanya. Carles de Gant, a qui certa historiografia catalana ha justificat injustificadament, a diferència del que va fer el seu avi Ferran amb els revolucionaris remences catalans, va donar suport a la noblesa per la senzilla raó que el seu projecte polític ?si més no, per als països peninsulars? s'acomodava millor a la idea castellana d'Espanya (unitària, autoritària i oligàrquica). I el seu fill i successor, l'integrista Felip II, hauria estat capaç, com es diria col·loquialment, de posar la seva mare de cul a la rotonda i amb les calces a les mans, per reforçar el model autoritari i unitarista de fàbrica castellana. El dels partidaris de la seva besàvia Isabel.

El segle de la derrota de les Germanies, que culminen amb el govern del patriarca Ribera (o Rivera) i que corresponen als regnats de Carles de Gant (1516-1556), Felip II (1556-1598) i Felip III (1598-1621) expliquen el procés de castellanització de la capital del món català. La primera gran ofensiva contra la cultura i la política catalanes (la màxima expressió de la identitat catalanovalenciana de l'època i de la idea catalanovalenciana d'Espanya que havien forjat les seves elits mercantils) no es va lliurar al Principat (llavors devastat per les guerres civils remences del segle anterior), sinó que, per raons òbvies, es va portar a terme a València. Desarticulades i marginades les classes mercantils i intel·lectuals, es començaria per boicotejar l'edició de llibres en català i s'acabaria per omplir la ciutat de religiosos castellans que, com una tenebrosa policia política del règim, oficiaven les misses en castellà i imposaven la confessió, obligatòriament en castellà, en qualsevol racó dels carrers i en qualsevol hora del dia.

Primera Bíblia impresa en català (València, 1477) / Font: Viquipèdia

També seria convertida en la capital dels autos de fe inquisitorials que provocarien l'exili de les figures intel·lectuals més destacades. El cas de Joan Lluís Vives, jueu convers i una de les grans figures mundials de l'Humanisme, que es va exiliar per salvar la vida, però que va perdre bona part de la seva família calcinada per les fogueres inquisitorials, és força revelador i paradigmàtic. Les energies que va esmerçar la monarquia hispànica en aquell procés de castellanització del rovell de l'ou de la nació cultural i política catalana no tenien aturador. Per exemple, Ribera, amb el suport de l'integrista Felip II, va aconseguir que el Pontificat autoritzés un tema tan complex, tan intencionat i tan revelador (a l'època i en l'actualitat) com un canvi de límits territorials eclesiàstics: la diòcesi de Sogorb, hereva de la d'Albarrasí, que abastava el territori de les actuals comarques del centre i sud de Castelló, i que des del 1171 formava part de l'arxidiòcesi de Saragossa, el 1577 era integrada a la de València. Passava a formar part dels seus dominis i de les pràctiques directes de les seves polítiques.

Embarcament forçat dels moriscos valencians al port del Grau (1609) /
Font: Fundació Bancaixa

El quart de volta definitiu es produiria el 1609. A la depuració de jueus conversos practicada durant la centúria anterior, s'hi sumava el decret d'expulsió dels moriscos, que representaria la pèrdua d'una tercera part de la població del País Valencià. Els moriscos valencians, a diferència dels catalans o dels aragonesos, no s'havien integrat en el món cultural dels conqueridors cristians. Formaven una gran bossa de població de llengua àrab i de religió musulmana arraconada, majoritàriament, en les comarques interiors i muntanyoses del país. El patriarca Ribera (o Rivera) seria un dels principals arquitectes intel·lectuals i promotors polítics d'aquella horrible tragèdia. Se'ls va acusar de ser quintacolumnistes de l'amenaça otomana i amb el pretext de la unitat religiosa com a garant de la seguretat interna, se'ls va massacrar salvatgeament pel camí i se'ls va embarcar cap a on poguessin o cap a on ells volguessin. Castellanització, inquisició i neteja ètnica: la idea castellana d'Espanya.

Marc Pons

Tarragona. Diumenge 6 de gener de 2019

https://www.elnacional.cat/ca/cultura/marc-pons-castellanitzacio-inquisicio-neteja-etnica-idea-espanya_340884_102.html